

Promjene u strukturi aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske 1971-1991. godine

Dražen Živić*

Demogeografski razvoj Istočne Hrvatske tijekom posljednja 2 decenija obilježava stalno slabljenje ukupne dinamike i prirodnog kretanja stanovništva, ruralni eksodus i emigracija te pogoršanje temeljnih struktura stanovništva. U radu su detaljnije analizirane promjene u strukturi aktivnog stanovništva. Slabljenje ekonomske aktivnosti stanovništva Istočne Hrvatske u prvi plan ističe problem raspoloživih radnih resursa.

Ključne riječi: Istočna Hrvatska, dobna struktura, ekonomski aktivno stanovništvo, poljoprivredno stanovništvo

Changes in Structure of Eastern Croatia Active Population 1971-1991

In the last 2 decades demogeographic development of Eastern Croatia has been marked by permanent decline whole dynamics and natural movement of population, by rural exodus, emigration and aggravation of the basic population structures. Changes in the active population structure are analyzed in more detail. Economic activity decline of the Eastern Croatia population points out the problem of the available working resources.

Key words: Eastern Croatia, age structure, economically active population, agricultural population

UVOD

Poznata je i prihvaćena činjenica da društveno-gospodarstveni razvoj nekog prostora ovisi o demografskim kretanjima, ali i da društveno-gospodarstveni procesi utječu na dinamiku razvoja populacije i obilježja naseljenosti toga prostora. Međuovisnost demografskih i društveno-gospodarstvenih gibanja možda se najbolje opaža na značajkama ekonomske strukture stanovništva kao razmjerno pouzdanog sintetičkog pokazatelja razvijenosti nekog prostora. U ekonomskoj se strukturi stanovništva na-

* Mladi asistent, Institut za primjenjena društvena istraživanja, Marulićev trg 19, 10.001 Zagreb, Hrvatska/Croatia.

jjače očituje veza između gospodarstvenih, društvenih (socijalnih) i demografskih procesa, odnosa i struktura. (A. Wertheimer-Baletić, 1978.)

Stanovništvo je temeljni i nezamjenjivi čimbenik općeg razvoja ljudske zajednice u cjelini, te prostora na kojemu ta zajednica obitava. Stanovništvo je nosilac gospodarske aktivnosti; ono je proizvodna snaga koja pokreće, potiče i usmjerava sve djelatnosti u prostoru. Stoga je od osobite važnosti poznavanje značajki ekonomski aktivnog stanovništva – onoga dijela ukupne populacije koji nosi proizvodnu djelatnost i koji na neki način uvjetuje svekoliki društveni i gospodarski život i razvoj određenog prostora. (Wertheimer-Baletić, A., 1978.) U ovome će članku ponajprije biti riječi o temeljnim demografskim odrednicama oblikovanja ekonomski aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske¹ u razdoblju od 1971. do 1991. godine. Da bismo ukazali na glavne značajke procesa koji su potaknuli i usmjerili promjene strukture i odnosa stanovništva prema aktivnosti, naglasit ćemo različiti utjecaj prirodne (biološke) i mehaničke (prostorne) dinamike na ukupno populacijsko kretanje Istočne Hrvatske u suvremenom razdoblju. Posebno ćemo istražiti obilježja dobne strukture pučanstva kao najvažnijeg demografskog čimbenika oblikovanja ekonomski aktivnog stanovništva. Sve promjene istaknute u članku se nalaze u uzročno-posljedičnoj vezanosti uz odgovarajuće šire društveno-gospodarske procese (deagrarizacija, deruralizacija, industrijalizacija, urbanizacija), koji su posljednjih nekoliko desetljeća zahvatili Istočnu Hrvatsku i koji su doveli do značajnih naseobnih promjena u istočnohrvatskom prostoru.

OPĆI DEMOGRAFSKI RAZVOJ ISTOČNE HRVATSKE

Razdoblje od 1948. do 1991. godine u razvoju stanovništva Istočne Hrvatske odlikuje se, s jedne strane, demografskom dinamikom koja sve više stagnira i slabi, a s druge strane, polarizacijskim razvojem, čije je temeljno obilježje prostorni prerazmjestaj stanovništva. (Živić, D., 1995.) Unatoč tome što Istočna Hrvatska posljednjih pedesetak godina bilježi intenzivniji i brži rast broja stanovnika od Hrvatske u cjelini, unutarmakroregionalni populacijski odnosi sve više poprimaju nepovoljne i negativne značajke. (Tab. 1.) Tako je od 1948. do 1991. pučanstvo Istočne Hrvatske poraslo sa 689.894 na 892.035 stanovnika ili za 29,3 %. Istodobno je porast stanovništva Hrvatske u istom razdoblju iznosio 26,6% (sa 3.779.858 na 4.784.265 stanovnika). Gospodarsveni razvoj kraja koji je u tradicionalnom agrarnom prostoru doveo do ubrzane industrijalizacije rezultirao je značajnim demografskim promjenama. Tako je, primjerice, Istočna Hrvatska iz naslijeđenog imigracijskog, postala tipičan emigracijski prostor (migracijska je bilanca u svim međupopisnim razdobljima od 1961. do 1991. bila negativna; 1961.–71.–11. 180, 1971.–81.–33.937 i 1981.–91.–932), sa prirodnom dinamikom koja se sve više približava prirodnom padu. (prirodni je prirast godine 1990. iznosio svega 0,8 promila). (Friganović, M., 1984., Vresk, M., 1988., Živić, D., 1995.) Stoga je sasvim razumljivo što je pučanstvo Istočne Hrvatske u mladom razdoblju od 1971. do 1991. godine, raslo po stopi upola manjoj od stope porasta stanovništva cjelokupnog hrvatskog prostora (Istočna Hrvatska 4,0 %, RH 8,1 %), iako je prije pola stoljeća bilo gotovo obratno.

Tab. 1. Kretanje broja i pokazatelj promjene stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1948.–1991. godine.

Istočna Hrvatska	Broj stanovnika	Indeks prema prethodnom popisu	Bazni indeks (1948 = 100)	Bazni indeks (1971 = 100)
1948.	689.894	–	100	–
1953.	733.190	106,3	106,3	–
1961.	805.421	109,9	116,7	–
1971.	858.136	106,5	124,4	100
1981.	867.646	101,1	125,8	101,1
1991.	892.035	102,8	129,3	104

Republika Hrvatska	Broj stanovnika	Indeks prema prethodnom popisu	Bazni indeks (1948 = 100)	Bazni indeks (1971 = 100)
1948.	3.779.858	–	100	–
1953.	3.936.022	104,1	104,1	–
1961.	4.159.696	105,7	110	–
1971.	4.426.221	106,4	117,1	100
1981.	4.601.469	104	121,7	104
1991.	4.784.265	104	126,6	108,1

Izvor: Korenčić, M. (1979.) *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857.–1971.*, Djela JAZU, Knjiga 54, Zagreb. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981., *Stanovništvo po općinama i zajednicama općina*, Dokumentacija 501, RZSSRH, Zagreb, 1982.

Popis stanovništva 1991., *Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Dokumentacija 881, RZSRH, Zagreb, 1992.

Napuštanje poljoprivrede kao djelatnosti (pod utjecajem industrijalizacije) i napuštanje sela kao mjesta življenja (pod utjecajem urbanizacije) doveli su do značajnog prostornog prerasporeda pučanstva. Taj je proces populacijski osiromašio seoska, a ojačalo gradska i prigradska naselja. Tako je u zadnjem međupopisnom razdoblju (1981.–1991.) emigracijskim i depopulacijskim procesima bilo zahvaćeno već 65% površine i 54% stanovništva Istočne Hrvatske. (Živić, D., 1995.) To znači da je Istočna Hrvatska ponešto izgubila od svoje privlačne gospodarstvene snage i moći i da je njezino stanovništvo u uvjetima vrlo niske razine prirodne dinamike ostalo bez novih ljudskih izvora, koji su osvježavali i snažili populacijsku osnovicu kraja kroz čitav niz desetljeća. U naročito je opasnoj situaciji istočnohrvatsko selo. Ono je već gotovo opustjelo. U posljednjih tridesetak godina seoska su naselja u Istočnoj Hrvatskoj intenzivno depopulirala. Tako je u skupini seoskih naselja (725 naselja prema popisu 1981.) njih čak 84,0 % imalo 1981. manje stanovnika negoli 1953. godine. (Nejašmić, I., 1991., str. 157) Na selu su ostali uglavnom stari, dok je najveći dio radno i reprodukcijски sposobnog pučanstva već odavno otišao, pa je biološka osnovica prilično uzdrmana. (Živić, D., 1995.) Smanjenjem nataliteta i iseljavanjem selo je izgubilo značajke biodinamičkog izvorišta demografske snage Istočne Hrvatske.

Sve je to, svojega odraza imalo i na poremetnje temeljnih demografskih struktura, ponajprije dobne, izazvavši starenje populacije, ali i ekonomske, oslabivši priliv stanovništva u radno i reprodukcijски najsposobnije dobne skupine. O potonjem će u nastavku biti više riječi. Domovinski je rat (1991.–1995.) samo još više oslabio pozitivne, a ojačao negativne odrednice demografsko-naseobinskog razvoja Istočne Hrvatske.

PROMJENE U DOBNOJ STRUKTURI STANOVNIŠTVA ISTOČNE HRVATSKE

Među demografskim strukturama vjerojatno je ekonomski najvažnija struktura stanovništva po dobi, jer je ona značajan pokazatelj stanja, trenda i potencijala ekonomski aktivnog pučanstva nekog prostora. (Wertheimer-Baletić, A., 1973.)

Dobni je sastav stanovništva Istočne Hrvatske određen i utjecan svim relevantnim unutarnjim i vanjskim, te općim i posebnim odrednicama koje utječu i na ukupnu demografsku dinamiku kraja. To znači da je dobna struktura posljedica svih populacijskih gibanja (prirodni porast, migracije), ali i vanjskih čimbenika (ratovi, epidemije, bolesti), koji su, naročito posljednjih pola stoljeća, uvjetovali njezine značajke.

Tab. 2. Velike dobne skupine stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971., 1981. i 1991. godine (u %)*

Godine Godine starosti	1971.			1981.			1991.		
	0-19	20-59	60 i više	0-19	20-59	60 i više	0-19	20-59	60 i više
Istočna Hrvatska	34,6	51,6	13,4	30,3	55,6	13,4	27,5	54,6	16,4
Republika Hrvatska	31,5	53,1	14,9	28,2	56,1	14,8	26,2	54,9	17,5

* Razlika do 100% se odnosi na nepoznatu starost

(Istočna Hrvatska: 1971. 0,4%, 1981. 0,7% i 1991. 1,5%, a Republika Hrvatska: 1971. 0,5%, 1981. 0,9% i 1991. 1,4%).

Izvor: Popisi stanovništva 1971. i 1981., Stanovništvo po zajednicama općina i općinama, Dokumentacija 569, RZSSRH, Zagreb, 1989.

Popis stanovništva 1991., Stanovništvo prema spolu i starosti, Dokumentacija 882, DZSRH, Zagreb, 1994.

Promotrimo li pokazatelje promjene dobne strukture stanovništva Istočne Hrvatske od 1971. do 1991. godine možemo uočiti opće značajke procesa. (Tab. 2. i Tab. 3.) Zbog smanjenja prirodnoga prirasta (sa 7,0 promila u razdoblju 1961.-70. na 2,0 promila u razdoblju 1981.-90.), potom ruralnog egzodusa, te iseljavanja dobni je sastav stanovništva Istočne Hrvatske znatnije izmijenjen. Iako se u cjelini uzevši kretanje dobno sastava pučanstva Istočne Hrvatske ne razlikuje puno od hrvatskog prosjeka, neki nas pokazatelji upućuju da se u njoj nepovoljni procesi brže odvijaju. Za svega dvadeset godina (1971.-1991.) udjel je mladog stanovništva (0 do 19 godina starosti) u Istočnoj Hrvatskoj smanjen sa 34,6% na 27,5% udjel zrelog stanovništva (20 do 59 godina starosti) povećan sa 51,6% na 54,6%, a udjel starog stanovništva (60 i više godina starosti) uvećan sa 13,4% na 16,4%. Istodobno je udjel mladih Hrvatske smanjen sa 31,5% na 26,2%, a udjel zrelog i starog pučanstva Hrvatske povećan sa 53,1% na 54,9%, odnosno sa 14,9% na 17,5%. Navedeni nas pokazatelji upozoravaju na činjenicu da Istočna Hrvatska brže gubi mlado, a povećava staro stanovništvo negoli Hrvatska u cjelosti, što je vrlo nepovoljan trend. Potvrda potonjeg leži i u podatku da je 1991. u odnosu na 1971. godinu apsolutni broj mladih Istočne Hrvatske smanjen za 17,5%, a broj starih povećan za 27,7%, dok je broj mladih RH smanjen za 10,2%, a broj starih povećan za 26,8%. Diferencirani je razvoj dobnih skupina pučanstva naročito izražen u posljednjem međupopisnom razdoblju (1981.-1991.), u kojemu je broj mladih Istočne Hrvatske smanjen za 6,8%, a broj starih uvećan za čak 26,5%. Dakle, u svega deset

godina broj je žitelja Istočne Hrvatske starijih od 60 godina života porastao za četvrtinu tako da oni danas čine već petinu populacije istočnohrvatskog prostora. Očita je veća i apsolutna i razmjerna zastupljenost starog stanovništva Istočne Hrvatske u odnosu na svoje ukupno pučanstvo, ali i spram cjelokupnog hrvatskog stanovništva. Ovaki odnosi ponajprije bitno utječu na izgled reprodukcije ukupnog stanovništva, ali i na promjene obilježja (strukture) populacije. Sve to, dakako, dovodi do značajnih posljedica koje u konačnici rezultiraju društveno-gospodarstvenom preobrazbom cijele zajednice. Smanjenjem broja i udjela mladog stanovništva smanjuje se i priliv stanovništva u zrele (radno i reprodukcijски najsposobniju) dob iz koje se aktivira radni (ekonomski aktivni) segment populacije. Na taj se način smanjuje ekonomska aktivnost stanovništva, a povećava udjel ekonomski neaktivnog (uzdržavanog u širem smislu te riječi) stanovništva, što dugoročno vrlo nepovoljno određuje, ne samo demografski, već i gospodarstveni razvoj prostora.

Tab. 3. Pokazatelj promjene broja stanovnika Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske prema velikim dobnim skupinama 1971.–1991. (1971 = 100 i 1991./1981.)

Godine starosti	0–19				20–59				60 i više			
	1971.	1981.	1991.	1991/1981.	1971.	1981.	1991.	1991/1981.	1971.	1981.	1991.	1991/1981.
Istočna Hrvatska	100	88,5	82,5	93,2	100	109	109,9	100,9	100	100,9	127,7	126,5
Republika Hrvatska	100	93,2	89,8	96,4	100	109,9	111,7	101,6	100	103,8	126,8	122,2

Dakle, u situaciji kada se stanovništvo Istočne Hrvatske već nalazi na granici prirodnoga pada, kada je ruralni egzodus uzrokovao posvemašnju depopulaciju značajnog dijela istočnohrvatskog prostora i kada je iseljavanje nadmašilo useljavanje, nije se niti mogao očekivati drugačiji razvoj dobnog sastava populacije. Međutim, posebno je zabrinjavajuće to što se broj i udjel mladih u ukupnom pučanstvu sve brže smanjuje, a broj i udjel starih sve brže povećava. To je izrazito negativan trend, jer su njegove posljedice vrlo nepovoljne i teško otklonjive.

Analiza dobne strukture stanovništva Istočne Hrvatske na temelju koeficijenta dobne ovisnosti pokazuje još neke specifičnosti² (Tab. 4.). Ukupni koeficijent dobne ovisnosti Istočne Hrvatske je u sve tri promatrane godine veći od koeficijenta ukupne dobne ovisnosti cjeline Hrvatske. To znači da je u Istočnoj Hrvatskoj i veća opterećenost zrelog stanovništva mladim i starim generacijama populacije. Dakako da to ima svoje određene implikacije. Međutim, nije potpuno svejedno postignuta li je odgovarajuća ukupna dobna ovisnost na temelju izraženijeg koeficijenta dobne ovisnosti mladog, ili, pak, dobne ovisnosti starog stanovništva. Očito je, na temelju pokazatelja iz Tab. 4., da se ukupna opterećenost zrelog stanovništva sve više zasniva na opterećenosti starim generacijama. Trend je sličan i u Istočnoj Hrvatskoj i u RH. Dok se koeficijent dobne ovisnosti mladih u Istočnoj Hrvatskoj od 1971. do 1991. godine smanjio sa 670,5 na 503,4 (ili za 24,9%), dotle se koeficijent dobne ovisnosti starih povećao sa 259,4 na 301,2 (ili za 16,1%). Dakle, vidljiv je sve manji pritisak mladog (potencijalno ekonomski aktivnog), a sve veći pritisak starog pučanstva na zrelo stanovništvo Istočne Hrvatske. To može u budućnosti izazvati manjak vlastitih radnih resursa, koji u uvjetima niskog nataliteta neće moći biti nadomješteni.

Tab. 4. Koeficijent dobne ovisnosti stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971., 1981. i 1991. godine.

Ukupni koeficijent ovisnosti	1971.	1981.	1991.
Istočna Hrvatska	929,9	784,9	804,7
Republika Hrvatska	874,1	767,7	795,3
Koeficijent dobne ovisnosti mladih	1971.	1981.	1991.
Istočna Hrvatska	670,5	544,7	503,4
Republika Hrvatska	593,7	503,2	477,2
Koeficijent dobne ovisnosti starih	1971.	1981.	1991.
Istočna Hrvatska	259,4	240,3	301,2
Republika Hrvatska	280,3	264,5	318,1

Za ocjenu utjecaja dobne strukture na promjene strukture stanovništva prema aktivnosti Istočne Hrvatske bitno je ukazati i na odgovarajuće pokazatelje sastava stanovništva prema radnim kontigentima. (Tab. 5. i Tab. 6.). Ovaj pokazatelj već potpuno određuje stanje i potencijale ekonomske (radne) aktivnosti stanovništva.

Tab. 5. Radni kontigenti stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971., 1981. i 1991. godine (u %)*

Godine popisa	1971			1981.			1991.		
	0-14	15-64	65 i više	0-14	15-64	65 i više	0-14	15-64	65 i više
Istočne Hrvatske	25,2	65,7	8,7	22,1	67,2	10,1	20,4	67,5	10,5
Republika Hrvatska	22,6	67,2	9,6	20,9	66,9	11,4	19,4	67,5	11,6

* Razlika do 100% se odnosi na nepoznatu starost.

Izvor: Kao tablica 2.

Tab. 6. Pokazatelj promjene broja stanovnika Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske prema radnim kontigentima 1971.-1991. (1971 = 100 i 1991./1981.).

Godine starosti	0-14				15-64				65 i više			
	Godine popisa	1971.	1981	1991.	1991/1981.	1971.	1981.	1991.	1991/1981.	1971.	1981.	1991.
Istočna Hrvatska	100	88,4	84,4	95,5	100	103,3	106,8	103,3	100	117,3	125,7	107,2
Republika Hrvatska	100	96,1	92,4	96,1	100	103,5	108,7	105,1	100	122,8	130,2	106,1

Unatoč svim do sada navedenim nepovoljnim odnosima, radni potencijal stanovništva Istočne Hrvatske (0-14 godina starosti) još je uvijek nešto povoljniji od cjeline hrvatskog prostora. Naime, iako se udjel stanovništva do 15 godina starosti Istočne Hrvatske od 1971. godine stalno smanjuje (1971. 25,2%, 1981. 22,1% i 1991. 20,4%), on je još uvijek veći od udjela te skupine u ukupnom hrvatskom pučanstvu u istom razdoblju (1971. 22,6%, 1981. 20,9% i 1991. 19,4%). Pozitivno je i to što je udjel stanovništva Istočne Hrvatske u tzv. postradnoj dobi (iznad 65 godina starosti) manji od udjela iste skupine u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske (Istočna Hrvatska: 1971. 8,7%,

1981. 10,1% i 1991. 10,5%; Republika Hrvatska: 1971. 9,6%, 1981. 11,4% i 1991. 11,6%). Međutim, iako je kretanje udjela stanovništva prema radnim kontigentima Istočne Hrvatske povoljnije negoli Hrvatske u cjelini, pokazatelji promjene apsolutnog broja stanovnika po pojedinim skupinama ipak ukazuju na određene razlike i otkrivaju unutarnje negativne odnose. Tako se broj stanovnika Istočne Hrvatske u predradnom kontigentu (0–14 godina starosti) mnogo više smanjio od broja stanovnika RH u istoj dobnoj skupini (–15,6%, spram –7,6%). Osim toga, broj stanovnika u radnom kontigentu (15–64 godine starosti) Istočne Hrvatske je manje povećan negoli broj stanovnika Hrvatske iste dobne skupine (6,8% spram 8,7%). Jedino je u postradnom kontigentu (65 i više godina starosti) zabilježen brži rast broja hrvatskog stanovništva (30,2%), od broja stanovnika Istočne Hrvatske (25,7%). Potonje pokazuje da će se priliv stanovništva Istočne Hrvatske iz predradne u radnu dob i dalje smanjivati. S druge će, pak, strane biti naglašen odljev stanovništva iz radne u postradnu dob, jer pomalo pristižu ponešto brojniji naraštaji rođeni u kompenzacijskom razdoblju nakon drugog svjetskog rata. Sve će to dalje otežati demografski sociogospodarstveni položaj i razvoj Istočne Hrvatske.

RAZVOJ AKTIVNOG STANOVNIŠTVA ISTOČNE HRVATSKE

U demografskoj je teoriji poznato da je ekonomska struktura stanovništva iznimno valjan pokazatelj društveno-gospodarstvene razvijenosti nekog prostora. Veća, odnosno, brojem i udjelom izraženija ekonomska aktivnost stanovništva određenog prostora ukazuje i na njegovu jaču gospodarstvenu aktivnost i vice versa.

Aktivnim se osobama smatraju oni stanovnici koji obavljaju zanimanje, tj. koji svojim radom zarađuju sredstva za život. Uz njih treba razlikovati i dvije velike skupine ekonomski neaktivnog stanovništva – osobe s osobnim prihodima i uzdržavane osobe – koje također svojim brojem i udjelom u ukupnom stanovništvu iznimno jasno determiniraju svekoliku razvijenost prostora.

Kretanje aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske 1971.–1991. godine vidljivo je iz Tab. 7. i Tab. 8. U promatranom je razdoblju porastao broj ukupnog aktivnog stanovništva (sa 317.582 na 353.802 osobe), te osoba s osobnim prihodima (sa 62.744 na 127.764 osobe), a smanjen je broj uzdržavanog (sa 423.920 na 350.288 osoba), odnosno poljoprivrednog stanovništva (sa 265.761 na 110.017 osoba). Znakovito je da je porast aktivnog stanovništva (11,4%) bio znatno veći od porasta ukupnog stanovništva Istočne Hrvatske (4,0%). Pokazatelji promjene aktivnosti stanovništva ukazuju na razlike između Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske. Tako je u razdoblju od 1971. do 1991. broj ukupnog aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske porastao sporije od Hrvatske u cjelosti (11,4% spram 12,1%). Također, u Istočnoj Hrvatskoj je sporiji rast bio i osoba s osobnim prihodima (103,6%) negoli u cjelini Hrvatske (105,1%). Jedino se uzdržavano stanovništvo brojem sporije smanjivalo u Hrvatskoj (–13,8%) negoli u Istočnoj Hrvatskoj (–17,4%).

Porast ekonomski aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske određen je porastom stanovništva u radnoj dobi, ali i promjenama u gospodarstvenim odnosima. Za razliku od razdoblja 1971.–1981. kada je porast ukupnog aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske bio 6,5%, u razdoblju 1981.–1991. porast je smanjen na 4,6%. To povezujemo sa slabijim doseljavanjem ekonomski aktivnog stanovništva (već smo naveli da je tijekom posljednja tri desetljeća Istočna Hrvatska iz useljeničkog postala iseljenički prostor),

ali i sa slabijim "prilivom" mlađeg stanovništva u ekonomski aktivnu dob, što je, posljedica stalnog smanjivanja nataliteta (ukupan je broj rođenih smanjen sa 150.104 u razdoblju 1961.-70. na 124.613 u razdoblju 1981.-90., ili za 17,0%), te udjela mladih u ukupnom stanovništvu (udjel je mladih smanjen sa 34,6% 1971. na 27,5% 1991., ili za 20,5%).

Tab. 7. Kretanje aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971.-1991.

Istočna Hrvatska	Aktivno stanovništvo	Osobe s osobnim prihodima	Udržavano stanovništvo	Poljoprivredno stanovništvo
1971.	317.582	62.744	423.920	265.791
1981.	338.335	83.316	398.419	160.767
1991.	353.802	127.764	350.288	110.017

Republika Hrvatska	Aktivno stanovništvo	Osobe s osobnim prihodima	Udržavano stanovništvo	Poljoprivredno stanovništvo
1971.	1.819.733	365.088	1.985.066	1.211.999
1981.	1.985.201	506.496	1.899.442	667.696
1991.	2.039.833	748.524	1.710.692	409.647

Izvor: Popisi stanovništva 1971. i 1981., Stanovništvo po zajednicama općina i općinama, Dokumentacija 569, RZSSRH, Zagreb, 1989.
Statistički ljetopis RH 1993., DZSRH, Zagreb, 1993.

Tab. 8. Pokazatelj promjene aktivnosti stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971.-1991. godine (1971=100; 1991./1981.)

Godine popisa	Istočna Hrvatska			Republika Hrvatska		
	Aktivno stan.	Osobe s osobnim prihodima	Udržavano stan.	Aktivno stan.	Osobe s osobnim prihodima	Udržavano stan.
1971.	100	100	100	100	100	100
1981.	106,5	132,8	94,1	109,1	138,7	95,7
1991.	111,4	203,6	82,6	112,1	205,1	86,2
1991/1981.	104,6	153,3	87,9	102,8	147,8	90,1

Godine popisa	Istočna Hrvatska			Republika Hrvatska		
	Ukupno poljpr. stan.	Aktivno poljpr. stan.	Udržavano poljpr. stan.	Ukupno poljpr. stan.	Aktivno poljpr. stan.	Udržavano poljpr. stan.
1971.	100	100	100	100	100	100
1981.	60,5	57,9	63,4	55,1	57,8	51,2
1991.	41,4	43,7	38,8	33,8	36,9	23,2
1991/1981.	68,4	75,4	61,2	61,4	63,9	45,4

Dakle, proces promjena u strukturi ekonomski aktivnog stanovništva u posljednjem međupopisnom razdoblju bitno je usporen. Zbog slabije ponude radnih mjesta, poglavito u nepoljoprivrednim aktivnostima, korjenito je smanjen dotok stanovništva iz drugih sredina. Uslijed pogoršane dobne strukture, naročito na selu, znatno je umanjen priliv stanovništva u radno aktivnu dob, a s time i u potencijalnu skupinu ekonomski aktivnog stanovništva. Osim toga, već dugo se osjeća nedostatak

onog dijela aktivnog stanovništva koje je 60-tih i 70-tih godina otišlo prvo na privremeni a potom na stalni rad u inozemstvo. S druge je pak strane, porast broja osoba s osobnim prihodima (veliku većinu te skupine čine umirovljenici) u razdoblju 1981.–1991. bio intenzivniji (53,3%) negoli u prethodnom razdoblju 1971.–1981. godine (32,8%). Očito je povećan odliv ekonomski aktivnog stanovništva u postradnu dob, što su već potvrdili prethodno izneseni podaci o kretanju velikih dobnih skupina i skupina pučanstva prema radnim kontingentima. Tako, nažalost, opterećenost ekonomski aktivnog stanovništva ekonomski neaktivnim pučanstvom postaje sve veća. To vrlo zorno pokazuje i stopa aktivnosti stanovništva Istočne Hrvatske koja iskazuje odnos ekonomski aktivnog stanovništva prema ukupnom stanovništvu. Ona je godine 1971. iznosila 39,5%, 1981. 41,3%, a 1991. 42,5%, što znači da je u razdoblju 1971.–1981. porast stope aktivnosti iznosio 4,6%, a u razdoblju 1981.–1991. bitno manje – svega 2,9%. Potonje pokazuje da se prosječna radna angažiranost stanovništva Istočne Hrvatske nalazi u padu.

Promjene u kretanju broja aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske utjecale su i na promjene njegova udjela u ukupnom aktivnom stanovništvu RH. (Tab. 9.). Osim što je porast ukupnog aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske sve slabiji, prisutno je i njegovo sve izraženije starenje. (Tab. 10.). Proces starenja aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske ustanovljen je još u razdoblju 1961.–1971. (Wertheimer-Baletić, A., 1970.), a nastavljen je i u razdoblju 1971.–1981. godine. Za godinu 1991., doduše, nemamo podataka o dobnom sastavu ekonomski aktivnog stanovništva po naseljima, odnosno bivšim općinama, ali s obzirom na već prethodno iznesene pokazatelje, nemamo razloga sumnjati u nastavak toga trenda. U svega deset godina (1971.–1981.) udjel aktivnog stanovništva je smanjen u dobi od 15 do 24 godine za 6,6%, u dobi od 35 do 44 godine za 21,0%, u dobi od 55 do 64 godine za 28,7%, te u dobi od 65 godina i više za 30,2%, a povećan u dobi od 25 do 34 godine za 25,8% i u dobi od 45 do 54 godine za 42,5%. Zabrinjavajuće je to što je zamjetno veliki porast broja i udjela (čak 42,5%) aktivnog stanovništva u dobnj skupini od 45 do 54 godine starosti koja se već približava dobi kada prestaje ekonomska aktivnost, a što nije praćeno porastom već naprotiv smanjenjem broja i udjela stanovništva u dobi od 15 do 24 godine starosti (–6,6%), kada ekonomska aktivnost zapravo počinje. Očito je, dakle, proces starenja ukupnog stanovništva Istočne Hrvatske zahvatio i njezinu ekonomski aktivnu skupinu.

Tab. 9. Udjeli stanovništva prema aktivnosti Istočne Hrvatske u ukupnom stanovništvu prema aktivnosti Republike Hrvatske 1971.–1991. godine (u %).

Godine	1971.	1981.	1991.
Aktivno stanovništvo	17,5	17	17,3
Osobe s osobnim prihodima	17,2	16,4	17,1
Uzdržavano stanovništvo	21,4	21	20,5
Ukupno poljoprivredno stanovništvo	21,9	24,1	26,9
Aktivno poljoprivredno stanovništvo	19,7	19,8	23,3
Uzdržavano poljoprivredno stanovništvo	25,2	31,2	42

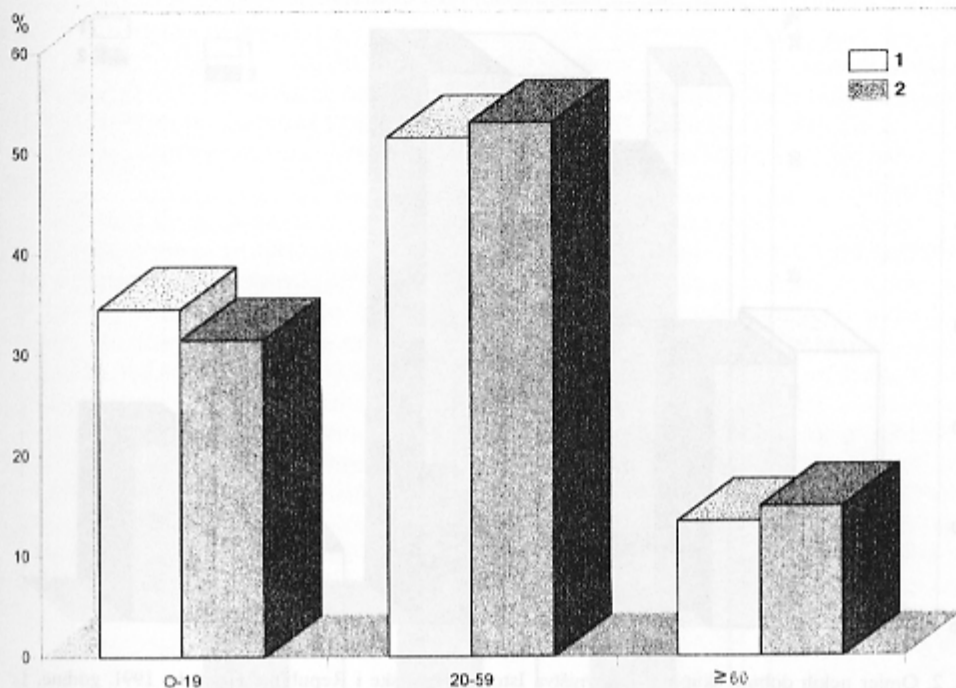
Tab. 10. Udjeli aktivnog stanovništva prema starosti Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971. i 1981. godine.

Godine popisa	1971.		1981.	
	Istočna Hrvatska	Republika Hrvatska	Istočna Hrvatska	Republika Hrvatska
15-24	19,8	18,7	18,5	16,8
25-34	22,1	21,9	27,8	29,1
35-44	26,7	25,9	21,1	21,8
45-54	14,6	14,6	20,8	20,4
55-64	10,1	10,3	7,2	7,1
65 i više	6,3	6,3	4,4	4,5
Ukupno aktivno stanovništvo*	100	100	100	100

* Razlika do 100% se odnosi na nepoznatu starost.

Izvor: Popisi stanovništva 1971. i 1981., Stanovništvo po zajednicama općina i općinama, Dokumentacija 569, RZSSRH, Zagreb, 1989.
Statistički ljetopis RH 1993., DZSRH, Zagreb, 1993.

Osim promjena u ukupnoj aktivnosti stanovništva Istočne Hrvatske jedan od istaknutijih pokazatelja društveno-gospodarstvene preobrazbe je smanjenje udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu makroregije. (Živić, D., 1995.) Najdominantnija promjena u ekonomskoj strukturi stanovništva i jest promjena koja nastaje u raspodjeli ukupnog i aktivnog stanovništva između poljoprivrede i nepoljoprivrednih djelatnosti, odnosno između primarnih, sekundarnih i tercijarnih djelatnosti. (Wertheimer-Baletić, A., 1978., str. 34-35) (Tab. 11. i Tab. 12.) Upravo intenzitet tih promjena, poglavito preraspodjela stanovništva iz poljoprivrednih u nepoljoprivredne djelatnosti pokazuje dinamičnost ukupne društveno-gospodarstvene preobrazbe prostora. Od 1971. do 1991. broj ukupnog poljoprivrednog stanovništva Istočne Hrvatske smanjen je sa 265.791 na 110.017 stanovnika (za 58,6%), odnosno sa 33,1% na 13,2% udjela u ukupnom stanovništvu kraja. Istodobno je Hrvatska imala smanjenje poljoprivrednog stanovništva sa 1.211.999 na 409.647 (za 66,2%), odnosno udjela u ukupnom stanovništvu sa 29,1% na 9,1%. Potonji podaci pokazuju da je Istočna Hrvatska, unatoč brzom napuštanju poljoprivrede kao djelatnosti, zadržala razmjerno visok udjel poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu prostora od 13,2%, što je još uvijek znatno više od hrvatskog prosjeka (9,1%). Time su ponovno potvrđene agrarne značajke kraja, ali i činjenica da je usprkos naglašenoj industrijalizaciji i urbanizaciji, poglavito velikih gradskih središta, proces deagrarizacije tekao i teče razmjerno sporije negoli u drugim predjelima Hrvatske. Tome u prilog idu i podaci da se stopa aktivnosti poljoprivrednog stanovništva u razdoblju 1971.-1991. (a naročito u razdoblju 1981.-1991.) brže smanjivala u Hrvatskoj nego u Istočnoj Hrvatskoj. Tako je stopa aktivnosti poljoprivrednog stanovništva Istočne Hrvatske smanjena u razdoblju 1971.-1981. za 45,7%, a Republike Hrvatske za 47,1%, a u razdoblju 1981.-1991. za 27,7%, odnosno za 37,8%.

Sl. 1. Omjer velikih dobnih skupina stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971. godine, 1. Istočna Hrvatska, 2. Republika Hrvatska

Fig. 1. Proportion of main population age groups of Eastern Croatia and Republic of Croatia in 1971, 1. Eastern Croatia, 2. Republic of Croatia

Tab. 11. Kretanje poljoprivrednog stanovništva Istočne Hrvatske 1971.–1991. godine.

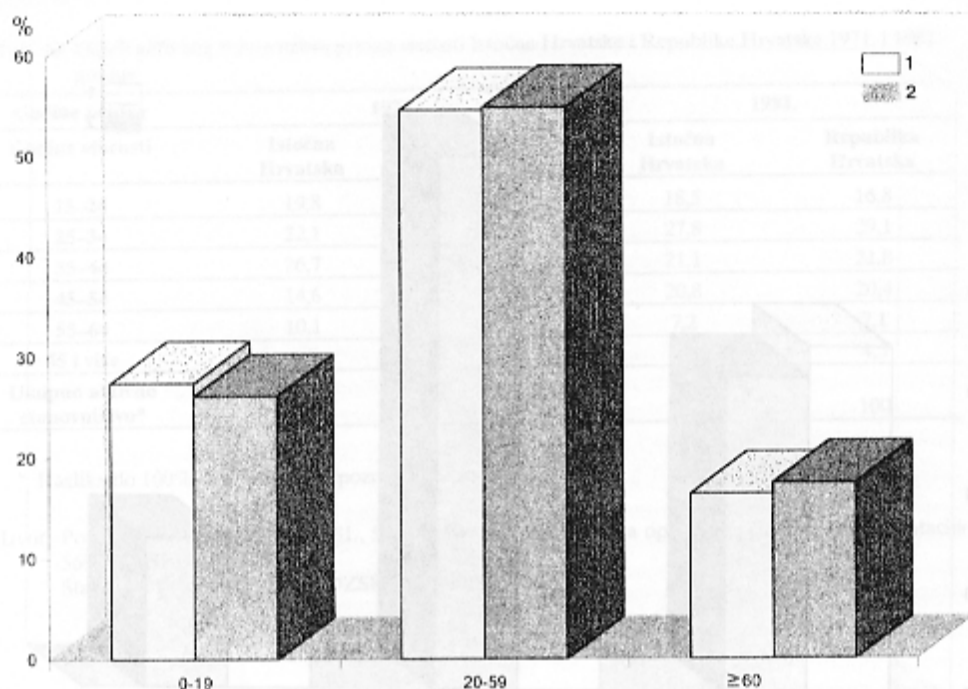
Istočna Hrvatska	Ukupno poljoprivredno	Aktivno poljoprivredno	Uzdržavano poljoprivredno	% poljopr. u uk. stan.	% akt. poljopr. u uk. akt. stan.
1971.	265.791	141.519	124.272	33,1	44,6
1981.	160.767	81.943	78.824	19,7	24,2
1991.	110.017	61.802	48.215	13,2	17,5

Republika Hrvatska	Ukupno poljoprivredno	Aktivno poljoprivredno	Uzdržavano poljoprivredno	% poljopr. u uk. stan.	% akt. poljopr. u uk. akt. stan.
1971.	1.211.999	718.043	493.956	29,1	39,5
1981.	667.696	414.742	252.954	15,3	20,9
1991.	409.647	264.859	114.752	9,1	13,1

Izvor: Popisi stanovništva 1971. i 1981., Stanovništvo po zajednicama općina i općinama, Dokumentacija 569, RZSSRH, Zagreb, 1989.

Popis stanovništva 1991., Poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti i spolu po naseljima, Dokumentacija 886, DZSRH, Zagreb, 1994.

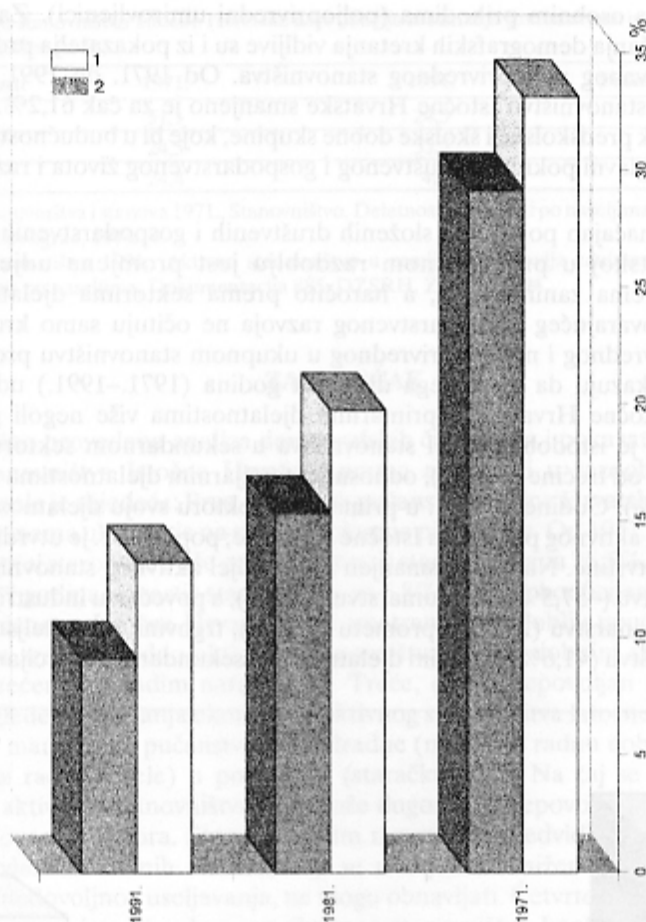

Sl. 2. Omjer nekih dobnih skupina stanovništva Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1991. godine, 1. Istočna Hrvatska, 2. Republika Hrvatska

Fig. 2. Proportion of main population age groups of Eastern Croatia and Republic of Croatia in 1991, 1. Eastern Croatia, 2. Republic of Croatia

Tab. 12. Kretanje (u %) i promjena (1971=100; 1991./1981.) udjela poljoprivrednog stanovništva Istočne Hrvatske 1971.-1991. godine po bivšim općinama.

Bivše općine	KRETANJE			PROMJENE			
	1971.	1981.	1991.	1971.	1981.	1991.	1991/81.
Beli Manastir	39,7	23,3	15,8	100	58,7	39,8	67,8
Donji Miholjac	56,4	34,3	21,6	100	60,8	38,3	63,1
Dakovo	45,6	28,7	21,5	100	62,9	47,1	74,9
Našice	36,4	22,7	13,9	100	62,4	38,2	61,2
Nova Gradiška	44,5	26,1	15,9	100	58,7	35,7	60,9
Orahovica	43,2	21,3	26,2	100	49,3	60,6	123,1
Osijek	11,9	7,3	4,1	100	61,3	34,5	56,2
Požega	44,3	26,3	17,3	100	59,4	39,1	65,8
Slatina	52,6	33,4	26,4	100	63,5	50,2	79,1
Slavonski Brod	29,2	16,1	10,2	100	55,1	34,9	63,4
Valpovo	26,3	12,1	8,3	100	46,1	31,6	68,6
Vinkovci	29,1	19,9	13,6	100	68,4	46,7	68,3
Vukovar	25,8	15,8	11,1	100	61,2	42,6	69,6
Županja	44,1	30,4	21,3	100	69,1	48,4	70,1
Istočna Hrvatska	33,1	19,7	13,2	100	59,5	39,9	67,1
Republika Hrvatska	29,1	15,3	9,1	100	52,6	31,3	59,5

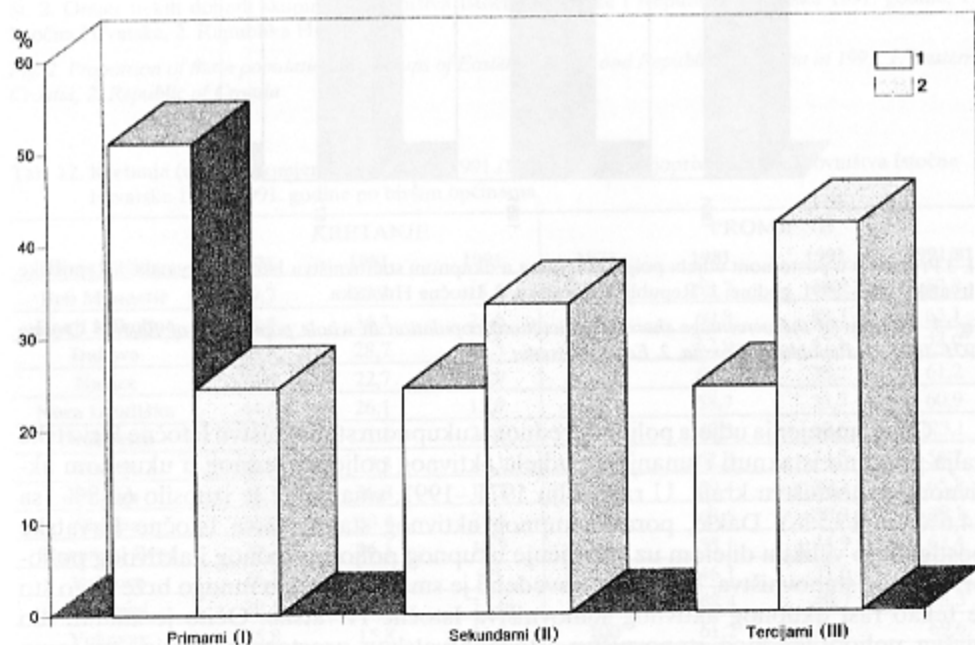
Sl. 3. Promjene u postotnom udjelu poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu Istočne Hrvatske i Republike Hrvatske 1971–1991. godine, 1. Republika Hrvatska, 2. Istočna Hrvatska

Fig. 3. Changes of the percentage share of agricultural population in whole population of Eastern Croatia 1971–1991., 1. Republic of Croatia, 2. Eastern Croatia

Osim smanjenja udjela poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu Istočne Hrvatske valja posebno istaknuti i smanjenje udjela aktivnog poljoprivrednog u ukupnom aktivnom stanovništvu kraja. U razdoblju 1971.–1991. smanjenje je iznosilo 60,8% (sa 44,6% na 17,5%). Dakle, porast ukupnog aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske postignut je velikim dijelom uz smanjenje ukupnog poljoprivrednog i aktivnog poljoprivrednog stanovništva. Međutim, navedeno je smanjenje teklo mnogo brže nego što je teкао rast ukupnog aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske. Očito je znatan dio bivšeg poljoprivrednog stanovništva istočnohrvatskog prostora napustio, ne samo poljoprivredu kao djelatnost, već i Istočnu Hrvatsku kao mjesto življenja. Dio kontigenta poljoprivrednog stanovništva, naročito starije dobne skupine, prešao je i u

skupinu osoba s osobnim prihodima (poljoprivredni umirovljenici). Zabrinjavajuće razmjere pogoršanja demografskih kretanja vidljive su i iz pokazatelja promjene broja i udjela uzdržavanog poljoprivrednog stanovništva. Od 1971. do 1991. uzdržavano poljoprivredno stanovništvo Istočne Hrvatske smanjeno je za čak 61,2%. Iz potonjeg proizlazi manjak predškolske i školske dobne skupine, koje bi u budućnosti trebale biti, ali to više nisu, glavni pokretači društvenog i gospodarstvenog života i razvoja Istočne Hrvatske.

Slijedeći značajan pokazatelj složenih društvenih i gospodarstvenih promjena u Istočnoj Hrvatskoj u promatranom razdoblju jest promjena udjela aktivnog stanovništva prema zanimanjima, a naročito prema sektorima djelatnosti, jer se posljedice odgovarajućeg gospodarstvenog razvoja ne očituju samo kroz promjene udjela poljoprivrednog i nepoljoprivrednog u ukupnom stanovništvu prostora. (Tab. 13.) Podaci pokazuju da je u svega dvadeset godina (1971.–1991.) udjel aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske u primarnim djelatnostima više negoli prepolovljen (–52,1%), a da je istodobno udjel stanovništva u sekundarnom sektoru djelatnosti povećan za više od trećine (36,7%), odnosno u tercijarnim djelatnostima za gotovo tri četvrtine (72,1%). Godine je 1971. u primarnom sektoru svoju djelatnost ostvarivalo više od polovice aktivnog pučanstva Istočne Hrvatske; popis 1991. je utvrdio njihov pad na manje od četvrtine. Najviše je smanjen broj i udjel aktivnog stanovništva u poljoprivredi i ribarstvu (–57,5%), te u šumarstvu (–1,3%), a povećan u industriji i rudarstvu (29,8%), građevinarstvu (24,6%), prometu (32,3%), trgovini, ugostiteljstvu i turizmu (59,8%), obrtništvu (41,6%) i drugim djelatnostima sekundarnog i tercijarnog sektora.

Sl. 4. Struktura aktivnog stanovništva prema sektorima djelatnosti u Istočnoj Hrvatskoj 1971. i 1991. godine

Fig. 4. Active population structure according to activity sectors of Eastern Croatia in 1971 and 1991

Tab. 13. Aktivno stanovništvo Istočne Hrvatske koje obavlja zanimanje prema sektorima djelatnosti 1971. i 1991. godine (u %).

Sektor djelatnosti	1971.	1991.	Promjena 1991./1971.
Primarni	51,1	24,5	-52,1
Sekundarni	24,5	33,5	36,7
Tercijarni	24,4	42	72,1

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo, Delatnost, Rezultati po naseljima i opštinama, Knjiga X., SZS, Beograd, 1974.

Popis stanovništva 1991., Aktivno stanovništvo u zemlji koje obavlja zanimanje prema području djelatnosti po naseljima, Dokumentacija 885, DZSRH, Zagreb, 1994.

ZAKLJUČAK

Prethodno provedena analiza demografskih čimbenika i pokazatelja promjena u strukturi stanovništva Istočne Hrvatske prema aktivnosti u razdoblju 1971.–1991. godine pokazala je slijedeće: Prvo, struktura pučanstva Istočne Hrvatske prema velikim dobnim skupinama ukazala je na starenje ukupne populacije. Od 1971. do 1991. godine povećan je udjel starog (60 i više godina starosti) stanovništva za 26,5%, a smanjen udjel mladog (0–19 godina starosti) stanovništva za 6,8%. Drugo, koeficijent ukupne dobne ovisnosti pučanstva Istočne Hrvatske u promatranom razdoblju upućuje na sve veću opterećenost zrelog i radno aktivnog stanovništva starim dobnim skupinama, a sve manju opterećenost mladim naraštajima. Treće, ovako nepovoljan trend negativno određuje izgled oblikovanja ekonomski aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske, jer je prisutan sve manji priliv pučanstva iz predradne (mlade) u radnu dob, a sve jači odliv generacija iz radne (zrele) u postradnu (staračku) dob. Na taj se način smanjuje ekonomska aktivnost stanovništva, što može dugoročno nepovoljno utjecati na svekoliki razvoj ovoga prostora. Stoga je sasvim razumljiv i predvidljiv postojan strah od nedostatka vlastitih radnih resursa, koji se u uvjetima sniženog nataliteta, stalnog iseljavanja i nedovoljnog useljavanja, ne mogu obnavljati. Četvrto, posljedica potonjeg je bitno usporavanje rasta ukupnog aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske (1971.–1981. 6,5%, 1981.–1991. 4,6%), kao i njegove opće stope aktivnosti (1971.–1981. 4,6%, 1981.–1991. 2,9%). Peto, unatoč snažnoj deagrarizaciji i deruralizaciji Istočna Hrvatska je zadržala razmjerno visok udjel poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu kraja (13,2%), ali je i bitno promijenila odnose između udjela aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje prema sektorima djelatnosti. Godine 1991. u primarnom je sektoru radilo 24,5%, u sekundarnom 33,5%, te u tercijarnom 42,0% aktivnog stanovništva Istočne Hrvatske. Dva desetljeća prije bilo je gotovo obratno (primarni sektor 51,1%, sekundarni 24,5%, tercijarni 24,4%).

POZIVNE BILJEŠKE

1. Istočna Hrvatska ili Osječka makroregija je jedna od pet makroregionalnih sastavnica državnog teritorija, koja obuhvaća istočni, najvećma ravničarski dio hrvatskog prostora. Upravo su je do siječnja 1993. godine činile (bivše) općine: Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, Požega, Slatina, Slavonski Brod, Valpovo, Vinkovci, Vukovar i Županja. Zakonom o teritorijalnom ustrojstvu i lokalnoj samoupravi u RH (prosinac 1992.) podijeljena je između Virovitičko-podravske, Požeško-posavske, Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije.

2 Koeficijent dobne ovisnosti je aproksimativan pokazatelj stvarne opterećenosti aktivnog neaktivnim skupinama stanovništva, jer iskazuje odnos sume pučanstva dobnih skupina 0–19 i 60 i više godina s dobnom skupinom 20–59 godina starosti na tisuću stanovnika. (Wertheimer-Baletić, A., 1978.)

LITERATURA

- Friganović, M., 1984.: Egzodusna područja, (ne)razvijenost i populacijska politika u SR Hrvatskoj, Radovi 19, Zagreb, 29–37.
- Nejašmić, I., 1991.: Depopulacija u Hrvatskoj – korijeni, stanje, izgledi, Globus, Zagreb, 1–344.
- Puljiz, V., 1983.: Novi trendovi deagrarizacije u SR Hrvatskoj, Sociologija sela 79/81, Zagreb, 59–69.
- Vresk, M., 1988.: Neka obilježja urbanizacije Istočne Hrvatske, Geogr. glasnik 50, Zagreb, 33–44.
- Wertheimer-Baletić, A., 1970.: Radni kontigent i aktivno stanovništvo Slavonije u poslijeratnom razvoju, Zbornik prvog znanstvenog sabora Slavonije i Baranje, Osijek, 433–355.
- Wertheimer-Baletić, A., 1973.: Demografija, Stanovništvo i ekonomski razvitak, Informator, Zagreb, 1–423.
- Wertheimer-Baletić, A., 1978.: Ekonomska aktivnost stanovništva, Demografski aspekti, Školska knjiga, Zagreb, 1–201.
- Wertheimer-Baletić, A., 1980.: Ekonomsko-socijalne značajke stanovništva Osijeka, Znanstveni skup Osijeka kao polarizacijsko žarište, Osijek, 61–65.
- Wertheimer-Baletić, A., 1983.: Demografski razvoj Slavonije i Baranje, treći znanstveni sabor Slavonije i Baranje, Svezak I, Osijek, 90–104.
- Živić, D., 1995.: Promjene u dinamici stanovništva Istočne Hrvatske 1948.–1991., Geogr. glasnik 57, Zagreb, 71–92.

SUMMARY

Changes in Structure of Eastern Croatia Active Population 1971–1991

by
Dražen Živić

This article points out the basic characteristics of contemporary demographic processes in Eastern Croatia and their influence on formation of the economically active population structure. The influence of the population age system on the movement and development of its economic activity is especially analyzed. Contemporary population development of Eastern Croatia shows itself through decline of demographic dynamics (slowing down of the total number, emigration, biodynamics at the natural decline limit, rural exodus), then through aggravation of the basic demographic structures (getting old of population, decline of the population influx into the age groups the most capable of work and reproduction). The mentioned demographic movements also reflect contemporary social-economic processes (deagrarization, deruralization, industrialization, urbanization, emigration, depopulation). All this provoke changes in development of the Eastern Croatia population economic structure. We notice a quicker decrease of young potentially economically active generations and a greater increase of old generations, which provokes decline of economic activities of whole population. Today, Eastern Croatia becomes more and more loaded with old economically inactive age groups, and less with young ones. That's why we understand the fear of the lack of its own working resources, which can't be restored in the conditions of decreased natality, permanent emigration and insufficient immigration.

Primljeno: 1. listopada 1996.

Received: October 1, 1996